

В І Д Г У К

про дисертацію Бадиди Андріанни Юрїївни

«Соціальна держава в умовах глобалізації: теоретичні та порівняльно-правові аспекти», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень

Актуальність теми дослідження. Необхідно загалом погодитися з доводами здобувача щодо актуальності обраної теми дисертації. Насправді на сьогодні феномен соціальної держави проявляється в принципово інших умовах, коли світова цивілізація зіткнулася з проблемами, породженими глобалізаційними процесами. Деякі з цих проблем фактично створюють нову сутність соціальної держави, визначають її нові завдання, набір правових засобів, через які вона функціонує, а також її нове сприйняття в рамках правової та інших наук.

Інша частина проблем, пов'язаних із глобалізацією, впливає на сучасну державу, істотно змінюючи, власне, її «соціальну» складову. Так, зокрема, економічна глобалізація, яка характеризується інтеграцією фінансових й інших ринків через торгівлю, іноземні інвестиції та великі трансферти капіталу, призвела до економічних проблем у багатьох країнах світу. Зрозуміло, що негативні зовнішні ефекти глобалізації для соціальної держави та пошук адекватних відповідей на ці виклики не можуть не привертати увагу дослідників та й пересічних громадян. І серед найбільш серйозних проблем вирізняється проблема ефективності соціальної держави в умовах глобального розвитку економіки, гострої необхідності раціоналізації її життєдіяльності в умовах реального звуження доступу держави до необхідних ресурсів одночасно із зростанням потреби у соціальних витратах.

Парадокс соціального розвитку сучасного світу полягає також у тому, що транснаціональні корпорації із прагматичних міркувань спрямовують інвестиції передовсім до тих держав, у яких має місце найнижчий рівень

соціальної захищеності громадян. Наведене мотивує до емпіричних та теоретичних досліджень окреслених складних глобалізаційних впливів на сучасну державу.

З іншого боку, слід погодитися з дисертантом, що попри певні загрози, які тягне за собою поширення (як географічного, так і системного) «панування» транснаціонального капіталу, на сьогодні зберігається пріоритет суверенної юрисдикції держави, котра намагається здійснювати активну соціальну політику.

Переосмислення ролі і значимості терміно-поняття «соціальні права» також потребує дослідження в названому напрямі. Аналіз цієї групи прав є своєчасним завданням з багатьох причин. По-перше, зважаючи на їх специфіку порівняно з іншими групами прав і особливо щодо особливостей судового захисту. По-друге, для розуміння сутності соціальних прав важливим є залучення до наукового обігу матеріалів відповідної юридичної практики в різних національних правопорядках. Як вірно вказує здобувач, передовсім йдеться про справді найбільш авторитетні судові органи конституційної юрисдикції (Верховний Суд США, Федеральний конституційний суд Німеччини), а також судову практику органу наднаціонального правопорядку – Європейського суду з прав людини.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Належна обґрунтованість положень і висновків дисертації виражається у наступному.

1. Об'єкт і предмет дослідження сформульовані методологічно вірно. У роботі об'єкт дослідження визначається як «суспільні відносини, пов'язані з функціонуванням інститутів соціальної держави в умовах глобалізації» (с. 5), а предметом є «інституційно-правові засоби здійснення принципу соціальної держави, в тому числі захисту соціальних прав людини в контексті необхідності удосконалення відповідних інститутів в Україні» (с. 6).

2. Методологія дослідження ґрунтується на сучасних теоретико-методологічних здобутках правової науки України, охоплює сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів (засобів) дослідження, при цьому автор відштовхується від рамок тієї наукової парадигми, яка сьогодні характерна для вітчизняного право- та державознавства. Вибір конкретних методів є таким, що дозволяє досягти виконання тих наукових завдань, які були поставлені здобувачем. Передовсім А.Ю. Бадида звертається до порівняльно-правового методу, який створює, так би мовити, «тло» всього дослідження.

3. Обґрунтованість положень і висновків дисертації ґрунтується також на широкій джерельній базі. Основні положення роботи опрацьовані із залученням великого масиву інформаційних джерел та наукової літератури (при цьому значна їх кількість, що слід відзначити особливо, – іноземними мовами), які становлять 204 позиції.

4. Належному рівню роботи сприяло також коректне визначення її мети – «комплексний науковий аналіз соціальної держави в умовах глобалізації в контексті необхідності удосконалення її інститутів та підвищення ефективності захисту соціальних прав в Україні» (с. 5). На її виконання були сформульовані відповідні завдання. І в цьому зв'язку необхідно наголосити, що висновки дисертації чітко кореспондуються із завданнями, поставленими автором.

5. Ознайомлення з дисертаційною роботою А.Ю. Бадида дає вагомі підстави стверджувати про оптимальність її загальної концепції та архітекτονіки. Викладення матеріалу дослідження є логічним, що уможливорює системний та послідовний розгляд задекларованих проблем. Робота складається із вступу, чотирьох розділів (котрі містять одинадцять підрозділів), загальних висновків та списку використаних джерел. Структурна побудова дисертації свідчить про науково аргументований підхід до вирішення завдань дослідження.

Наукова новизна дисертації, як вона визначена автором, результати, отримані у ній, варті підтримки. Загалом слід визнати, що рецензована робота є одним із перших у вітчизняній загальній теорії права та держави комплексним монографічним дослідженням соціальної держави в умовах глобалізації. Цей висновок, зокрема, підтверджується такими аргументами.

По-перше, вперше обґрунтовано розуміння соціальної держави як держави, заснованої на верховенстві права (соціальна правова держава), в якій публічна влада разом із інститутами громадянського суспільства бере на себе відповідальність за соціальне благополуччя шляхом перерозподілу суспільного продукту для реалізації соціальних програм з метою гарантування гідності кожній людині (розділ 2). По-друге, висвітлено типові правові засоби втілення принципу соціальної держави в умовах глобалізації, відображено специфіку інституціоналізації соціальних прав людини, досліджено з цією метою практику Європейського Суду з прав людини (підрозділ 2.3.), національних судових інстанцій розвинених зарубіжних держав (Федеральний конституційний суд Німеччини, Верховний Суд США, Конституційний Суд Словацької Республіки) (підрозділ 3.3.). По-третє, розкрито генезис правової доктрини щодо розуміння сутності соціальних прав (підрозділ 3.2.), їх місця в системі прав людини в рамках континентальної та англосаксонської правової системи (підрозділ 3.3.).

Заслуговує на схвалення звернення авторки до аналізу зарубіжного досвіду функціонування соціальної правової держави. Такий аналіз підсилює достовірність теоретичних висновків і органічно вплітається в хід дисертаційного дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що положення і висновки дисертації можуть бути корисними у подальших дослідженнях сутності та ознак соціальної правової держави, для вироблення практичних рекомендацій щодо шляхів розбудови такої держави в Україні.

Окрім того, ці результати можуть використовуватися в процесі викладання навчальних курсів «Загальна теорія держави і права»,

«Конституційне право України», «Конституційне право зарубіжних країн», при підготовці відповідних навчальних посібників і підручників.

На нашу думку, особливо цінними виступають розроблені автором положення щодо правових обов'язків держави по реалізації соціальних прав, щодо методики оцінки конституційності державного втручання в процесі їх здійснення, законодавчого наповнення принципу соціальної держави, а також удосконалення формулювань Конституції України стосовно соціальних прав в контексті можливої реформи розділу II Конституції України.

Зауваження щодо змісту дисертації. Разом із тим дисертаційне дослідження не позбавлене таких положень, які можуть бути поставлені під сумнів, що може слугувати підґрунтям для дискусії в ході публічного захисту:

1. Підтримуючи загалом авторську концепцію розуміння соціальної держави, тим не менш, хочеться відзначити, що істотного розширення «палітри» аргументів потребують позиції здобувача щодо оптимізації рішень публічної влади по перерозподілу суспільного продукту в соціальній державі та пов'язаних із цим можливостей гарантування соціальних прав людини. З приводу останніх позиція здобувача мінлива у різних фрагментах роботи – від виокремлення їх відмінностей порівняно з класичними правами до фактичного «зрівняння» усіх категорій прав за статусом і значимістю. Така нечіткість власної точки зору потребує окремого пояснення здобувача.

2. У підрозділі 2.2. з назвою «Соціальна держава в XXI столітті: позиції глобальних інститутів» дисертант розкрив відповідне бачення соціальної держави, ідей соціальної справедливості в позиціях ООН, особливо ретельно – в документах ЄС. Однак, останні, як відомо, не є джерелами права в Україні. Натомість, з незрозумілих причин позбавлена уваги здобувача низка документів Ради Європи у цій сфері, насамперед – Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 р., яка ратифікована Україною 2006 р.

3. Здобувач справедливо наголошує на існуванні різних підходів в теорії та практиці щодо розуміння соціальної держави на європейському

континенті і в державах англосаксонської правової традиції. Цьому питанню присвячено окремий підрозділ роботи (3.3), де викладено змістовний матеріал, який відображає відповідний досвід інших держав, котрий має значення і актуальність й для України. Однак, виклад матеріалу, гадаємо, міг бути поданий більш комплексно. На нашу думку, було би доцільно проаналізувати соціальне законодавство держав у різних правових системах. Наприклад, особливо цікавими є широкі дискусії, які сьогодні ведуться в США навколо закону 2010 р. щодо змін у сфері медичного страхування, а також одного з перших указів нового Президента США Дональда Трампа про реформу охорони здоров'я, котрий передбачає «зниження регулювання» в очікуванні скасування Obamacare.

Подібна ситуація і в Сполученому Королівстві, де в останні десятиліття має місце реформа (або, радше, ревізія) соціальних програм.

4. Поза увагою здобувача залишилося соціальне партнерство як необхідна передумова розбудови соціальної держави та як один із її важливих атрибутів. Це дивує з огляду на те, що забезпечення соціальної злагоди і стабільності у суспільстві безперечно є однією з важливих ознак такої держави.

Світовий досвід же переконливо доводить, що мир і злагода у суспільстві, які обумовлюють успіх соціальної політики, залежать значною мірою від рівня розвитку саме соціального партнерства, наявності ефективного механізму розв'язання соціальних суперечностей та конфліктів шляхом переговорів між трьома суб'єктами (сторонами, партнерами) суспільного виробництва і розподілу: підприємцями (власниками засобів виробництва), найманими працівниками та державою.

5. У підрозділі 4.3. «Принцип соціальної держави в Україні» здобувачем проаналізовано практику Конституційного Суду України з питань захисту соціальних прав. Постає питання: чому йдеться лише про цей орган? Чи не варто було проаналізувати ширшу вітчизняну судову практику щодо забезпечення прав людини «другого покоління»?

6. Окрім того, на нашу думку, дисертант приділив недостатню увагу до проблем формування та розвитку соціального права і, відповідно, соціального законодавства як інструментів забезпечення Українською державою економічних, соціальних і культурних прав людини.

Вищенаведені критичні міркування значною мірою мають характер не стільки принципових зауважень, скільки роздумів над можливими шляхами подальшого вдосконалення викладу матеріалів цього цікавого та ґрунтовного наукового дослідження. Таким чином, висловлені зауваження і побажання майже не зачіпають концептуального ядра дисертації і не можуть змінити її загальної позитивної оцінки.

Зміст кандидатської дисертації А.Ю. Бадиди відповідає профілю спеціальності 12.00.01 (теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень), за якою вона подана до захисту.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. На підставі викладеного вважаємо, що рецензоване дисертаційне дослідження є завершеною кваліфікаційною роботою. В ній здійснено теоретичне узагальнення й вирішення наукового завдання, що полягало в з'ясуванні сутності соціальної держави в умовах глобалізації, обґрунтуванні можливості врахування цього досвіду для вдосконалення механізму захисту соціальних прав в Україні. Висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, їх достовірність і повнота, наукова новизна і практична значущість не викликають сумнівів.

Основні положення дисертації є достатньою мірою апробованими у десяти наукових публікаціях, з яких шість статей опубліковано у фахових виданнях України (у тому числі одну статтю – у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз), а також у тезах чотирьох доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях й «круглих столах».

Зміст автореферату та основних положень дисертації є ідентичним.

Відтак, дисертаційне дослідження на тему «Соціальна держава в умовах глобалізації: теоретичні та порівняльно-правові аспекти» відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, зокрема п.п. 9, 11 і 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а його автор – Бадида Андріанна Юріївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

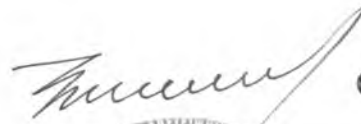
доцент кафедри адміністративно-правових

дисциплін Львівського державного

університету внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент

10.10.2017 р.

О. З. Панкевич

